

Roll No.

--	--	--	--	--	--	--	--

रोल नं.

Code No. **002**

Candidates must write the Code on the title page of the answer-book.

परीक्षार्थी कोड को उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें।

SANSKRIT COURSE - (A)

संस्कृत कोर्स – (अ)

General Instructions :

सामान्य निर्देश :

Read the following instructions very carefully and strictly follow them :

निम्नलिखित निर्देशों को ध्यान से पढ़ें एवं पूर्णरूप से उनका अनुपालन करें।

Time allowed : 3 hours

Maximum marks : 80

निर्धारित: समय : होरात्रयम्

अधिकतमाङ्कः 80

Note/ नोट :

- (i) Please check that this question paper contains 08 printed pages.
कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में 08 मुद्रित पृष्ठ हैं।
- (ii) Code number given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer-book by the candidate.
प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए-गए कोड नम्बर को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर लिखें।
- (iii) Please check that this question paper contains 12 questions.
कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में 12 प्रश्न हैं।
- (iv) Please write down the Serial Number of the question in the answer-book before attempting it.
कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, उत्तर-पुस्तिका में प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।
- (v) 15 minutes time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10:15 a.m. From 10:15 a.m. to 10:30 a.m., the students will read the question paper only and will not write any answer in the answer-book during this period.
इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है। प्रश्न-पत्र का वितरण पूर्वाह्न में 10:15 बजे किया जाएगा। पूर्वाह्न में 10:15 बजे से 10:30 बजे तक छात्र केवल प्रश्न-पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका में कोई उत्तर नहीं लिखेंगे।
- (vi) This question paper comprises two Sections - Section - A and Sections - B. All questions are compulsory.
प्रश्न-पत्र को दो खण्डों में विभाजित किया गया है - खण्ड - 'क' एवं खण्ड - 'ख'। सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

(vii) In section A - total questions are six i.e. Q. No. 1 to Q. No. 6.

Q. No. 1 carry 10 marks;

Q. No. 2 carry 05 marks;

Q. No. 3 carry 10 marks;

Q. No. 4 carry 05 marks;

Q. No. 5 carry 12 marks;

Q. No. 6 carry 08 marks;

खण्ड - 'क' में प्रश्न संख्या 1 से 6 तक छः प्रश्न हैं।

प्रश्न संख्या 1 के लिए 10 अङ्क हैं।

प्रश्न संख्या 2 के लिए 05 अङ्क हैं।

प्रश्न संख्या 3 के लिए 10 अङ्क हैं।

प्रश्न संख्या 4 के लिए 05 अङ्क हैं।

प्रश्न संख्या 5 के लिए 12 अङ्क हैं।

प्रश्न संख्या 6 के लिए 08 अङ्क निर्धारित हैं।

(viii) In section B - total questions are six i.e. Q. No. 7 to Q. No. 12.

Q. No. 7, 8 and 9 carry 05 mark each;

Q. No. 10 carry 05 marks;

Q. No. 11 carry 04 marks;

Q. No. 12 carry 06 marks;

खण्ड - 'ख' में प्रश्न संख्या 7 से 12 तक छः प्रश्न हैं।

प्रश्न संख्या 7, 8 व 9 में प्रत्येक के लिए 05 अङ्क हैं।

प्रश्न संख्या 10 के लिए 05 अङ्क हैं।

प्रश्न संख्या 11 के लिए 04 अङ्क हैं।

प्रश्न संख्या 12 के लिए 06 अङ्क निर्धारित हैं।

(ix) There is no overall choice (except Q. No. 11) in the question paper. However, an internal choice has been provided in some questions in each Section. Attempt the Question as per instruction.

समग्र प्रश्न-पत्र में (प्रश्न संख्या 11 को छोड़कर) कोई विकल्प नहीं है। तथापि कुछ प्रश्नों में आंतरिक विकल्प दिए गए हैं। प्रश्नों को दिशानिर्देश के अनुसार हल करिए।

(x) In addition to this, separate instructions are given with each section and question, wherever necessary.

इसके अतिरिक्त, आवश्यकतानुसार, प्रत्येक खण्ड और प्रश्न के साथ यथोचित निर्देश दिए गए हैं।

खण्ड: - क/SECTION - A

1. अधः प्रदत्त प्रश्नेषु उचितं विकल्पं चित्वा लिखत। (केवलं दश प्रश्नाः) 10x1=10
- (i) 'मक्षिकाणाम् अभावः' इत्यस्य समस्तपदं किम् ?
(क) मक्षिकाविहीनम् (ख) निर्मक्षिकम्
(ग) मक्षिकासहितम् (घ) मक्षिकाभावः
- (ii) 'यावच्छ्लोकम्' इत्यत्र केन सूत्रेण समासः भवति ?
(क) यस्य चायामः (ख) अनुर्यत्समया
(ग) पारे मध्ये षष्ठ्या वा (घ) यावदवधारणे
- (iii) अव्ययीभावस्य पश्चादर्थे उदाहरणं किमस्ति ?
(क) अतिहिमम् (ख) उपगङ्गम्
(ग) सुमद्रम् (घ) अनुहरि
- (iv) 'प्राप्तापन्ने च द्वितीयया' इति सूत्रस्य उदाहरणं किमस्ति ?
(क) प्रलयगतः (ख) प्राप्तजीविकः
(ग) दुःखातीतः (घ) कृष्णाश्रितः
- (v) द्वितीया तत्पुरुषस्य उदाहरणमस्ति -
(क) व्याघ्रभीतिः (ख) कूपपतितः
(ग) आचारकुशलः (घ) भूतबलिः
- (vi) 'दात्रत्नूनम्' इत्यत्र केन सूत्रेण समासः भवति ?
(क) भक्ष्येणमिश्रीकरणम् (ख) तृतीया तत्कृतार्थेन गुणवचनेन
(ग) अन्नेन व्यञ्जनम् (घ) कर्तृकरणे कृता बहुलम्
- (vii) पूर्वपदप्रधानः कः समासः भवति ?
(क) बहुव्रीहिः (ख) द्वन्द्वः
(ग) अव्ययीभावः (घ) तत्पुरुषः
- (viii) 'नीलोत्पलम्' इत्यत्र केन सूत्रेण समासः भवति ?
(क) किं क्षेपे (ख) उपमानानि सामान्यवचनैः
(ग) विशेषणं विशेष्येण बहुलम् (घ) उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे
- (ix) 'अक्षशौण्डः' इत्यस्य विग्रहः कः ?
(क) अक्षैः शौण्डः (ख) अक्षेषु शौण्डः
(ग) अक्षाणाम् शौण्डः (घ) अक्षेभ्यः शौण्डः
- (x) 'घनश्यामः' इत्यत्र केन सूत्रेण समासः भवति ?
(क) उपमानानि सामान्यवचनैः
(ख) विशेषणं विशेष्येण बहुलम्
(ग) उपमितं व्याघ्रादिभिः सामान्याप्रयोगे
(घ) पाषाणके कुत्सितैः

- (xi) 'कुम्भकारः' इत्यस्य विग्रहः अस्ति -
 (क) कुम्भं कारयति इति (ख) कुम्भं कारयते इति
 (ग) कुम्भं करोति इति (घ) कुम्भस्य कर्ता
- (xii) 'पञ्चानां पूलानां समाहारः' इत्यस्य समस्त पदम् अस्ति -
 (क) पञ्चपूली (ख) पञ्चपूलाः
 (ग) पञ्चपूलानि (घ) पञ्चपूलम्

2. केवलं रेखाङ्कितानां पञ्चसूत्राणां यथानिर्देशम् उत्तरत -

5x1=5

- (i) द्विगुरेकवचनम्। (पदच्छेदः कः ?)
 (ii) पाषाणके कुत्सितैः। (विभक्तिः का ?)
 (iii) श्रेण्यादयः कृतादिभिः। (वचनं किम् ?)
 (iv) महापुरुषः (समासः कः ?)
 (v) कृत्यैर्ऋणे। (विभक्तिः का ?)
 (vi) नदीभिश्च। (पदच्छेदः कः ?)
 (vii) लुटः प्रथमस्य डारौरसः (समासः कः ?)

3. पञ्चसूत्राणां सोदाहरणम् अर्थं लिखत -

5x2=10

- (i) अपवर्गे तृतीया।
 (ii) येनाङ्गविकारः।
 (iii) चतुर्थी सम्प्रदाने।
 (iv) पञ्चम्यपाङ्परिभिः।
 (v) अपादाने पञ्चमी।
 (vi) षष्ठी चानादरे।
 (vii) यतश्च निर्धारणम्।
 (viii) लुङि च

4. यथेच्छं पञ्चसूत्राणि पूर्णं कृत्वा लिखत -

5x1=5

- (i) अक्षशलाका।
 (ii) द्वितीयाश्रितातीत।
 (iii) चतुर्थी तदर्थार्थ।
 (iv) सिद्धशुष्क।
 (v) वृन्दारकनाग।
 (vi) कालाध्वनो।
 (vii) नमः स्वस्तिस्वाहा।
 (viii) विशिष्टलिङ्गो।

5. त्रीणि रूपाणि साधनीयानि -

3x4=12

- (i) अष्टाध्यायी
- (ii) पञ्चगवम्
- (iii) अब्राह्मणः
- (iv) घनश्यामः
- (v) कुम्भकारः

6. अतिलघूत्तरीयाः प्रश्नाः। (केवलम् अष्ट प्रश्नाः)

8x1=8

- (i) 'अक्षणा काणः' इत्यत्र तृतीया केन सूत्रेण ?
- (ii) 'इत्थं भूतलक्षणे' इति सूत्रस्य उदाहरणं किम् ?
- (iii) दानार्थं का विभक्तिः भवति ?
- (iv) 'यतश्च निर्धारणम्' इति सूत्रस्य एकम् उदाहरणं किम् ?
- (v) 'पञ्चराजम्' अत्र कः समासः ?
- (vi) अन्यपदप्रधानः कः समासः भवति ?
- (vii) 'निर्धनम्' अस्य विग्रहः कः ?
- (viii) 'सर्पनकुलम्' अत्र कः समासः ?
- (ix) 'रामलक्ष्मणौ' अत्र केन सूत्रेण समासः भवति ?
- (x) 'तीर्थकाकः' अत्र केन सूत्रेण समासः भवति ?
- (xi) 'प्रजग्ध्य' इति उदाहरणं कस्य सूत्रस्य ?

खण्डः - ख/ SECTION - B

30 अङ्काः

7. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत -

5

कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुमशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात। क्रुद्धः कृषीबलः तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत्। तथापि वृषभः नोत्थितः।

भूमौ पतितं स्वपुत्रं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां मातुः सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन्। सुरभेरिमामवस्थां दृष्ट्वा सुराधिपः तामपृच्छत् - "अयि शुभे! किमेवं रोदिषि? उच्यताम्" इति।

(अ) एकपदेन उत्तरत -

2x1/2=1

- (i) कृषकः बलीवर्दाभ्यां किं कुर्वन्नासीत् ?
- (ii) कः क्षेत्रे पपात ?

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नैकम्)

1x1=1

- (i) कीदृशं स्वपुत्रं दृष्ट्वा मातुः सुरभेः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन् ?
- (ii) 'अयि शुभे! किमेवं रोदिषि?' इति कः अपृच्छत् ?

- (इ) यथानिर्देशम् उत्तरत - 3x1=3
- (i) 'कृद्धः कृषीबलः तमुत्थापयितुं बहुवारं यत्नमकरोत्? अत्र रेखाङ्कितपदयोः विशेष्यपदं किम्?
- (ii) 'कृषीबलः बहुवारं तमुत्थापयितुं यत्नम् अकरोत्' अस्मिन् वाक्ये क्रियापदं किम्?
- (iii) 'पीडनेन' इत्यर्थे अस्मिन् गद्यांशे किं पर्यायपदं प्रयुक्तम्?

8. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत - 5
- आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः ।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

प्रश्नाः-

- (अ) एकपदेन उत्तरत - 2x1/2=1
- (i) उद्यमसमः कः नास्ति?
- (ii) आलस्यं केषां भवति?
- (आ) पूर्णं वाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नैकम्) 1x1=1
- (i) शरीरस्थम् आलस्यं किं भवति?
- (ii) कीदृशः बन्धुः न आवसीदति?
- (इ) यथानिर्देशम् उत्तरत - 3x1=3
- (i) 'नास्त्युद्यमसमो बन्धुः' अत्र क्रियापदं किम्?
- (ii) 'उद्यमः' इति पदस्य विलोमपदं किम् प्रयुक्तम्?
- (iii) 'शत्रुः' इति पदस्य पर्यायपदं अत्र किं प्रयुक्तम्?

9. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरत - 5
- लवः - भ्रातरावावां सोदर्यौ ।
रामः - समरूपः शरीरसन्निवेशः । वयसस्तु न किञ्चिदन्तरम् ।
लवः - आवाम् यमलौ ।
रामः - सम्प्रति युज्यते । किं नामधेयम् ?
लवः - आर्यस्य वन्दनायां लव इत्यात्मानं श्रावयामि ।
(कुशं निर्दिश्य) आर्योऽपि गुरुचरण-वन्दनायां
कुशः - अहमपि कुश इत्यात्मानं श्रावयामि ।
रामः - अहो उदात्तरम्यः समुदाचारः । किं नामधेयो भवतोर्गुरुः ?
लवः - ननु भगवान् वाल्मीकिः ।

प्रश्नाः-

- (अ) एकपदेन उत्तरत - 2x1/2=1
- (i) लवं कः पृच्छति तस्य नामधेयम्?
- (ii) लवकुशयोः गुरुः कः ?

- (आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नैकम्) 1x1=1
(i) सोदर्यौ कौ ?
(ii) भ्रातरावावाम् सोदर्यौ इति श्रुत्वा रामः किं कथयति ?

- (इ) यथानिर्देशम् उत्तरत - 3x1=3
(i) 'उदात्तरम्यः समुदाचारः' अत्र किं विशेषणपदम् ?
(ii) 'अहमपि कुश इत्यात्मानं श्रावयामि' अत्र किं क्रियापदं प्रयुक्तम् ?
(iii) 'आयुषः' इति पदस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम् ?

10. रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं पञ्च प्रश्नाः) 1x5=5
(i) महानगरेषु वाहनानां अनन्ताः पङ्क्तयः भवन्ति ।
(ii) बुद्धिमती चपेटया पुत्रौ प्रहृतवती ।
(iii) मयूरस्य नर्तनं प्रकृतेः आराधना अस्ति ।
(iv) सुराधिपः ताम् अपृच्छत् ।
(v) करुणापरो गृही तस्मै आश्रयं प्रायच्छत् ।
(vi) संसारे विद्वांसः चक्षुष्मन्तः कथ्यन्ते ।
(vii) धैर्यवान् लोके परिभवं न प्राप्नोति ।

11. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयपूर्तिं मञ्जूषाप्रदत्तपदानां सहायतया कुरुत - 1x4=4
अपत्येषु च सर्वेषु जननी तुल्यवत्सला ।
पुत्रे दीने तु सा माता कृपार्द्रहृदया भवेत् ॥

अन्वयः -

सर्वेषु (i) च जननी (ii) । दीने
पुत्रे तु (iii) माता कृपार्द्रहृदया (iv) ।

मञ्जूषा

[सा, अपत्येषु, भवेत्, तुल्यवत्सला]

अथवा

त्यक्त्वा धर्मप्रदां वाचं परुषां योऽभ्युदीरयेत् ।
परित्यज्य फलं पक्वं भुङ्क्तेऽपक्वं विमूढधीः ॥

अन्वयः -

यः (i) वाचं त्यक्त्वा परुषां वाचम् (ii)
(सः) विमूढधीः पक्वं (फलं) (iii) अपक्वं फलं (iv) ।

मञ्जूषा

[अभ्युदीरयेत्, भुङ्क्ते, धर्मप्रदां, परित्यज्य]

12. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारम् अर्थचयनं कुरुत । (केवलं प्रश्नषट्कम्) 6x1=6
- (i) करी च सिंहस्य बलं जानाति ।
(क) करः (ख) सिंहः (ग) गजः
- (ii) नवमालिका रसालं मिलिता ।
(क) कमलम् (ख) आम्रम् (ग) वृक्षम्
- (iii) राजपुत्रस्य भार्या पुत्रद्वयोपेता पितृगृहं प्रति चलिता ।
(क) माता (ख) सखी (ग) पत्नी
- (iv) वृषः जवेन गन्तुम् अशक्तः आसीत् ।
(क) तीव्रगत्या (ख) 'यव' इति अन्नेन (ग) मन्दं मन्दम्
- (v) मां निजगले बद्ध्वा चल सत्वरम् ।
(क) मन्दम् (ख) शीघ्रम् (ग) शान्त्या
- (vi) त्वया दुष्टः हन्तव्यः इति ।
(क) पालनीयः (ख) मारणीयः (ग) ध्येयः
- (vii) अनृतं वदसि चेत् काकः दशेत् ।
(क) सत्यम् (ख) मिथ्या (ग) मन्दम्
- (viii) पिता तनुजस्य रुग्णतामाकर्ष्य व्याकुलो जातः ।
(क) शरीरस्य (ख) पुत्रस्य (ग) अनुजस्य

- o O o -